Scrisoare deschisă domnului N. IORGA

de **PANAIT ISTRATI**

Primim din partea d-lui Panait Istrati următoarea scrisoare deschisă, adresată d-lui profesor Iorga, cu rugămintea de a o publica în „Adevĕrul literar".

Stimate domnule Iorga,

Auzisem că undeva te-ai *legat* de mine, şi-am tot cerşit pe la amici dovada acestei cinste. De-abia azi o am: e o foaie ruptă din revista *Ramuri*. Titlul articolului d-tale: *Haiduci în Franţuzeşte*. Citindu-l, am rămas încremenit. Dacă n'aş vedea semnătura d-tale la sfârşitul lui, m'aş refuza să cred că liniile acelea au fost scrise de cel mai harnic muncitor pe ogorul istoriei ţării mele.

De toate metehnele, „legate de-o mână de pământ", te-aş fi putut acuza, dar de falşificator al Istoriei, n'aş fi îndrăznit niciodată! Şi cum nu pot să te acuz că nu vei fi ştiind să citeşti franţuzeşte, sunt nevoit să dovedesc *bunilor români* pe cari i-ai indus, cu rea voinţă, în eroare că eşti *un falşificator de adevăr*.

Nu mă pun de loc pe terenul solid al faptului că *un istoric* n'are niciodată obiceiul de-a se pripi ca fata mare în noaptea nunţei, ci aşteaptă o documentaţie mai abundentă înainte de-a face afirmaţii istorice. A fost dreptul d-tale să-mi „dai la cap", cum se zice pe la noi, de îndată ce prefaţa lui Rolland şi *Chira* mea au apărut în revista *Europe* dela 15 August 1923. O datorie de cinste elementară, însă, te-ar fi obligat să fii veridic, chiar cu un om care s'a refuzat în tinereţea lui să fie o „secătură entuziastă", un patriot cum înţelegi d-ta.

Ce fel de istoric, şef de şcoală şi academician eşti d-ta când spui acelora cari nu citesc în franţuzeşte: *„Şi cunoscutul povestitor francez (Romain Rolland) nu uită să spuie cetitorilor că d. Istrati povesteşte în paginele ce urmează însăşi viaţa sa?"*

Ei bine, domnule Iorga, — cum nu e în firea mea să admir cu gura căscată perii albi şi autorităţile consacrate,— mă mir ce mă reţine să nu te chem pe numele ce se dă la noi oamenilor cari falşifică adevărul!

Rolland spune (textual):

„Nuvela pe care-o publicăm aci nu exprimă decât o latură a multiplei lui naturi. Altele sunt mai profunde, şi pe acestea sperăm să le facem cunoscute mai târziu".

E vorba, deci, de *nuvelă* şi de *alte* (nuvele). Intreb pe orice student din clasa întâia de liceu: — Cine-a confundat vreodată o *nuvelă*, cu o *autobiografie?* Şi cum se poate să mi se atribue *mie personal, familiei mele,* păţaniile unor fiinţe cari au trăit pe vremea „războiului Crimeei", deci la 1853, ştiut fiind că eu sunt născut la 1884, născut, zice Rolland cu precizie, *„dintr'o ţărancă română"*, — *femee, „a cărei parte în viaţă fu munca nepregetată"*, şi spune că eu, din copilărie, am făcut vre-o paisprezece meserii şi o mie de nenorociri?

Cum se poate ca, după atâta precizie, un istoric să mai insiste, cum urmează:

„Ceia ce se povesteşte supt această firmă de baladă străveche nu poate constitui însă memoriile unui om care atâtaşi de puţin are respectul fiinţei omeneşti".

Bine 'nţeles, scumpe domnule Iorga, bine 'nţeles că „nuvela" mea, NUVELA, *„nu poate constitui* MEMORIILE" mele, dar cine naiba ţi-a vorbit de „memorii", de unde ai scos trăsnaia asta?

* * *

Ştiu că toţi, sau aproape toţi cărturarii cunosc *dăscălească* o limbă străină, adică silabisesc căutând mereu în dicţionar. Şi d-ta, care ai învăţat carte cu grămatică şi citeşti franţuzeşte de-o jumătate de secol amarnic, nu vei fi ştiind mai bine limba lui Voltaire decât umilul de mine care, nu mai departe decât acum opt ani,*) am învăţat-o descifrând pe clasicii francezi cu ajutorul dicţionarului Şeineanu, şi înşirând pe pereţii odăei din Leysin-Village vreo patru mii de cuvinte franţuzeşti înscrise cu litere de-o şchioapă pe lungi, nesfârşite fişe.

Totuşi, ca să se convingă orice băeţaş de liceu, că, una din două: *ori nu cunoşti limba franceză, ori eşti de rea credinţă*, dau aci textul lui Rolland de unde d-ta ai scos afirmaţia că-mi „povestesc viaţa", că-mi scriu „memoriile":

„Je l'ai décidé à noter une partie de ses récits; et il s'est engagé dans une oeuvre de longue haleine, dont deux volumes sont actuellement écrits. C'EST UNE ÉVOCATION DE SA VIE"...

Iar imediat mai jos, precizează:

„Tout le long de sa route, il s'arrête, au souvenir des figures rencontrées; chacune a l'énigme de sa destinée, qu'il cherche à pénétrer. Et chaque chapitre du roman forme comme une nouvelle"...

Acum, să stăm strâmb şi să judecăm drept.

Lasă că Rolland a făcut operă de istoric prea îndepărtat când a afirmat că *„povestirile lui Adrian"* sunt *„o evocaţie"* a vieţii mele, — (căci *eu n'am spus nicăeri aşa ceva,* şi că deci asta e treaba biografilor viitorului s'o dovedească până unde e adevărat), — dar chiar dacă *Adrian Zografi* ar fi subsemnatul în carne şi 'n oase, asta nu probează de loc că EVOCAŢIA vieţei mele ar fi o CONFESIUNE în felul celei făcute de Jean Jacques Rousseau. *Rolland spune că am scris un* „ROMAN", „NUVELE", NU „MEMORII", domnule literat-istoric! Căci dacă toate *romanele* şi *nuvelele* ce se scriu de autori cu temperament, sunt, foarte adesea, în strânse relaţii cu viaţa trăită de ei, sunt un fel de *evocare* a ceiace ei au văzut şi simţit de aproape, — uneori chiar aşa de aproape că e vorba de autorul însuşi şi de familia lui, — apoi nimănui nu i-a trăsnit prin tivgă până acum să ia drept „memorii", ceia-ce autorul dă ca „roman" şi „nuvelă".

Nu există nimic de autobiografie în scrisele mele. Alături de personagiile şi acţiunile cele mai pur fictive ca: *Stavru, Chira,* (da CHIRA, nu *Kyra,* ai dreptate, *când e vorba de Milcov), Dragomir, Cosma,* şi alţii, — se desfăşoară poveştile, *veridice prin numele lor* şi *pe jumătate plăsmuire, în acţiune,* ca: *Unchiu Anghel,* fratele mamii; *Codin,* başbuzuc cu inimă de aur ce s'a chemat *Călin* şi a murit opărit cu untdelemn; *Kir Nicola,* stăpânul meu amic plăcintar; *Mihail Kazanski* şi *Samoilă Petrov,* carne şi oase pururea sfinte!

* * *

Apoi, D-zeu să mă ierte... Mă obligă viaţa să fac *autobiografie* înainte de-a face *operă artistică.*

Las'o dracului de treabă, d-le Iorga, că 'ncep să mă căiesc că m'am vârît în tărâţele româneşti, de unde cu groază am ieşit acum nouă ani!

*) In Martie 1916 se poate „aşeza" acel „aşezat DE MULT în Franţa", al istoricului Iorga, care o ştia din prefaţa lui Rolland.

Dacă d-voastră, celor cu hăţ, vă face ruşine *Chira* şi nu sunteţi în stare să vă daţi seama de ce ritmuri bat în ea, apoi slavă domnului, eu mai ştiu să vă prezint dosul boerește şi să-mi întorc faţa spre restul lumii care, de la Rolland şi până la octogenarul Georges Brandés, îmi deschide braţele. Voiţi s'o cunoaşteţi? — Iat-o:

Societatea Academică de Istorie Universală, (care se făleşte cu cincisprezece prinţi şi capete încoronate, şi în fruntea cărora figurează regina Maria a României), îmi trimete statul, invitându-mă să-i fiu membru onorific, şi prin secretarul ei, d. H. Laumonnerie, ofiţer al Instrucţiunei Publice, îmi cere *„documentarea necesară şi un portret în vederea unui studiu"* ce vrea să-mi consacre; — renumiţi critici de artă de aci, din Italia, Suedia şi alte ţări, îmi trimit studiile lor unde pretind că *„repet în Franţa cazul lui Joseph Conrad în Anglia"* şi emit părerea unei *noi şcoli;* judiciosul critic al casei Rieder, Jean Richard-Bloch, — (acela care trimete sute de manuscrise „înapoi la autor"), — pronunţându-se asupra lui *Cosma* din volumul ce va apare în toamnă, spune că se află în faţa acestui erou român *„ca în faţa unui mare stejar"* şi declară că asemenea personagii *„numai un Kipling şi un Gorki le pot crea în vremea noastră";* fostul profesor de istorie la Sorbona, amicul meu Romain Rolland, îmi scrie: *„Nu cunosc un succes aşa de imediat universal ca al d-tale";* saloane şi cluburi literare *(Salon Vérité, Club du Faubourg,* cuprinzând: muncitori, studenţi, oameni de litere, academiciani, generali) mă cheamă la Paris pe spezele lor să mă... tămâie! Un Wells îmi va face cinstea la iarnă să se plimbe la braţ cu mine pe *Promenade des Anglais,* la Nisa, când voi fi iarăşi fotograf ambulant!

Iar dacă toate aceste feţe nu vă spun mare lucru, apoi aflaţi că oficialităţi româneşti: consul, cancelar de legaţie, membri ai misiunilor militare şi economice, m'au poftit cu drag să le fiu oaspe şi m'au acoperit de cuvinte măgulitoare. Că cutare *bun român* şi om de ştiinţă, al cărui nume nu vreau să-l divulg, dar care e învestit cu titlul de *ministru,* mi-a făcut cinstea de-a mă chema să cinez în familia lui; că însăşi „Şcoala Română" de la Fontenay-aux-Roses, opera d-tale, m'a avut *o noapte întreagă,* până la ziua albă, în chioşcul ei, unde ne-am ospătat, ciorovăit şi sărutat frăţeşte la despărţire, — căci dacă ideile mele politice n'au fost împărtăşite de ei, valoarea artistică nu mi-a contestat-o nici unul.

Ei, spuneţi: aci trebue să ajungem vorbind de artă? La alte patalamale?

* * *

Eu n'am timp să mă pun la taifas cu acei domni cari, crezând că mă 'njosesc, mă compară cu Terente, — (fără să-şi dea seama, sărmanii, ce mare taur al vieţei, ce uimitoare personalitate umană trebue să fie acest fiu al bălţilor, care, întrecând pe toţi haiducii noştri legendari, derutează o 'ntreagă armată organizată, devine celebru până şi peste hotare şi răuşeşte să dispară); — dar când un Nicolae Iorga, ignorând şi falşificând, vine şi compară pe *Chira* cu... „Ghiţă Cătănuţă", iaca, vedeţi, îmi cam sare mustarul în nas şi încep să cred că prostia locueşte dese-ori în Academii.

Am toate cuvintele să mă 'ndoesc că domnul Iorga cunoaşte acea znoavă intitulată: *Chira Chiralina sau Hoţii Brăilei,* acea năzdrăvănie vulgară pe care d-sa o numeşte din neştiinţă: *„baladă străveche, legendă poetică, îmbălsămată de trecutul nobil (?!?) al unui neam onest".*

Merci pour la langouste, stimate compatriot! Dac'ai şti d-ta de ce hoţomani ordinari e vorba acolo, de ce basme cu cocoşul roş, de ce acţiune prostească şi înjositoare, apoi ai vedea că eu am făcut *„dintr'un chiot, simfonie".*

„Legende poetice" sunt multe, dar nu d-ta le cunoşti. D-ta nu vrei să vezi, şi nici nu poţi, ce sete nepotolită au noroadele să transforme în eroi, nu pe d. Iorga şi Vintilă Brătianu, ci tocmai pe acei cari vă calcă legile şi plătesc cu viaţa lor mugetul de libertate: pe un Terente, pe un Rinaldo Rinaldini, pe un Schinder-Hanz, — acesta din urmă lăsând o feerie de legende poetice poporului alsacian, care mi le povesteşte azi arătându-mi pe sute de metri tuneluri prăbuşite, săpate acum 500 de ani pe muntele Buch-Burg de eroul care era *„nemilos cu seniorii feudali dar bun, darnic, ocrotitor cu săracii".*

D-ta te ocupi să scrii, în zeci de volume necitite de popor, câte bătălii a dat cutare Papură-Vodă, câte fete şi-a măritat el cu fală, câte cămăşi schimba pe săptămână şi de câte ori pe zi se scobea în nas. De toate astea, noroadele habar n'au. Dar ştii D-ta câte case de ţărani cu tradiţie în împrejurimile Brăilei pretind poate şi azi că *Chira Chiralina* a aparţinut familiei lor? Mai ştii în câte chipuri se istoriseşte povestea *Chirei* năzdrăvane?

* * *

Bunicul meu — *(„un moş Istrati care străknuta de douăsprezece ori în şir, ca tine",* îmi spunea mama) — pretindea şi el că *Chira* a aparţinut neamului său. La Baldovineşti, la Petroiu, Cazasu, Nazâru, Chiscani, Tichileşti, peste tot unde *Unchiu Anghel* îşi oprea armăsarul în faţa unei cârciumi, numai de „neamuri de ale noastre" era vorba:

— *„Nu mai poţi să scoţi cămaşa de neamuri, mă Panaitache"!* spunea el.

Tot de la acest unchiu ştiu că „neamul nostru e curcit". Ultima cârciumă a lui „Angheluţă", ale cărei ruini se mai pot vedea şi azi, era un focar de poveşti de pe vremea ocupaţiei. Şi ca şi cum destinul ar fi având legi precise, moş Anghel nu scăpa nici un prilej de-a 'mi face cunoscut *„încă o poveste turcească"*, mie, *„ţâncu pământului".*

„Ţâncu" acesta însă a avut destinul lui, după cum vedeţi, şi după ce-a ascultat pe unul şi-a citit pe altul, i-a lăsat pe toţi la oparte şi a scris o *Chiră* pe placul lui (nu şi al d-lui Iorga!). Şi *Chira* asta devine universală fără voia celui mai mare român. Iar *Cosma,* — („avec sa force à tout casser"), — are să devie şi el, „dac'o vrea D-zeu". Şi doar în *Cosma* am pus ceva din vlaga acelui bunic Istrati, *român neaoş,* să nu vă fie cu supărare, d-le Iorga, tatăl mamei mele, *„împuşcat de poterași în spate"* într'o fugă dramatică cu contrabanda tatălui meu, — grecoteiul chefalonit, — şi *„mort la spitalu vechiu din Brăila pă când âi scotea fultuiala din schinare"*, îmi povestea bunica, şi când *„ostaşu să tânguia c'a făcut moarte de om fără vrerea lui, ş'o să-i poarte păcatele pă lumea ailaltă".*

Iată isvorul la care mă adăp eu. Mai am unul: fiind lipsit de memorie, sunt dăruit cu imaginaţie înflăcărată, vie; *eu cred în creaţiile mele.* Mai am un al treilea: e iubirea de oameni, dorul de dreptate. *Eu sunt un om sănătos la minte şi în simţiri,* deşi am descris pe un pederast, — despre care Rolland a spus că *„nu numai am răuşit să-l fac acceptabil, dar chiar tragic",* şi că *„cineva trebue să fie otelit (deja bien aguerri) în arta de a scri pentru a îndrăsni să atace asemenea personagii, cu cari mulţi îşi frâng gâtul".*

Aceste personagii, precum şi altele mai pure, — feţe străbune ce răsar din întuneric, — eu le mistui în stomacul artei mele; le desmierd timp de ani îndelungaţi; le trec prin sita temperamentului meu; le învălui în lumina unei gândiri moderne bine cugetate şi le arunc în viaţă pentru ca să fie *„iubite atâta timp cât vor exista oameni cu simţire pe pământ"*, cum spune Jean Richard-Bloch.

Ehei, coane Iorga... Adu-ţi aminte că Maiorescu a spus într'o zi lui Gherea, (cu drept sau fără drept):

„Las'o mai domol pe unde nu te pricepi".

Ţi-o spune cu mai mult drept, cu multă smerenie, şi Umilul d-tale

Panait Istrati

Masevaux-Alsacia
Septembrie 1924.

Exportul pieselor de teatru ungureşti

Ne-am mai ocupat în „Adevărul Literar şi artistic" de literatura maghiară dramatică modernă şi am constatat — fără exagerări — că aceasta a avut reuşită în străinătate. Fireşte nu vom suprapreţui valoarea literară a acestui export dramatic, care are puţin comun cu arta adevărată şi este mai mult, o industrie teatrală cu succes susţinută în continent.

Orgoliul unguresc s'a îngrijit ca să mărească dimensiile succeselor scenice ale unui Molnar, Lengyel, Biro, Herczeg şi alţii, şi mai ales Molnar a fost comentat ca un nou Oscar Wilde, până ce de fapt şi fără constatarea lui Alfred Kerr, ne putem convinge că d. Francisc Molnar nu posedă calităţile unui creator adevărat şi este mai mult un raconteur spiritual, decât un poet dramatic, deşi în „Liliom" ne-a dat unele promisii, cari îi deschideau pentru un moment poarta atât de ruginită a Parnasului.

Nu vom putea însă nega, că autorii dramatici unguri au fost norocoşi: au cucerit alături de piaţa teatrală din Apus şi un mare număr de publicişti în favoarea cauzei ungare şi în detrimentul unui Madach — un adevărat colos al dramei — a ajuns cunoscut şi popular d. Francisc Molnar.

Este interesant însă, că vechea gravitare spre Berlin, n'a contenit nici acum, când Ungaria a putut cunoaşte rezultatul politicei absurde a unui imperiu şovinist şi tiran. Viena este şi azi trambulina operelor dramatice ungureşti şi prima staţiune a autorilor răsfăţaţi cu dolari, funţi, coroane suedeze şi florinţi olandezi. Deprecierea monetei austriace nu-l împiedică nici pe d. Molnar, ca să nu-şi ofere noua piesă „Pantoful de argint" (Silberner Pantoffel) Teatrului Popular din Viena, care va juca noua piesă a lui Molnar în traducerea lui Alfred Poldaner. „Antonia" lui Lengyel, care a avut succes extraordinar la Budapesta, şi în care a excelat Charlotte Fedák, va fi jucată asemenea în Volkstheater, tradusă de Hans Sachs. Beregi (cunoscutul artist dramatic) va juca rolul de frunte în noua piesă a lui L. Biro şi L. Menyhert Lengyel: „Evangelin".

Akademie Theater va juca „Margareta de Navarre", Kammerspiele: Inelul de Safir", Modernes Theater o nouă piesă de Biro: „Măştile", Burg Theater va reprezenta noua piesă dramatică a lui Földes: „Sfinxul", iar Raimund Theater va monta o serie de piese ungureşti. „Moara roşie" piesa lui Molnar, care a căzut, pe lângă toată reclama ce i s'a făcut, şi căreia critica serioasă i-a consacrat atacuri violente, va fi pusă iar pe afiş la Viena şi autorul ei speră, să câştige mulţi şi proaspeţi dolari...

Oricât de mari succese de cassă ar avea autorii dramatici maghiari la Viena, realmente adevăraţii reprezentanţi ai culturei lor sunt: Petöfi, Madách, Arany, Ady, Babits şi alţii şi în contul lor se scriu şi multele insuccese ale unei industrii teatrale vioae.

Noapte de toamnă

Văi somnoroase, chiote târzii
Sfioase focuri, tremur de caval,
Căderi de frunze, glas de corn în vii,
Talăngi înăbuşite după deal.

Lumina lumii în fuioare reci
Ca vălul unei moarte s'a întins
Pe faţa mută — a tristelor poleci,
Şi promoroaca pe colibe-a nins.

Ni's inimile ca izvoare moarte,
Sub vreme şi sub toamnă s'au plecat,
O frunză rătăcită de departe,
Cu nervii rupţi acum te-a sărutat

Păşim încet, de primăvară goi,
Purtând în suflet paltinii trăsniţi;
Ne'nvăluie vârtejele de foi,
Ne mână 'n noapte singuri, amăriţi...

Şi-atâta de frumoasă eşti că plopii
S'apleacă şi-ţi ating cu vârful faţa,
Şi de tresari, dumbrava'şi uită stropii
In părul tău, ca'n spice dimineaţa...

Mă strângi de braţ şi te lipeşti de mine
Ca floarea'n huetul furtunii vara,
Să n'auzi răscolirea de suspine,
Să nu vezi foi ce'şi duc pe vânturi ceara...

Lumina lumii toamnă târzie
Ca o nădejde'n agonii de toamnă
Şi calea fericirii vrând să ştie
Ea urmele pe frunze ni le'nsamnă...

Const. Asiminei

Cântec întârziat

Te-aştept, te-aştept mereu să vii,
Dar orele sunt prea târzii,
Şi străzile sunt prea pustii,
Şi totu-i trist jur-împrejur,
Şi viscolul mereu se'ncinge,
Şi lampa 'ncet-încet se stinge
Sub abajur!

Te-aştept, mă uit mereu la ceas,
Tresar la fiecare pas,
Şi veşnic, fără de popas,
Te strig, te caut şi te chem,
Dar vocea mea în gol răsună
Prin toată casa, ca nebună,
Ca un blestem!

Te-aşteaptă jalnic coltişorul
In care ne şopteam noi dorul,
Te-aşteaptă perna şi covorul,
Te-aşteaptă-oglinda fără rost,
Şi te-aşteptăm cu-atâta jale
Noi, toate lucrurile tale,
Ce dragi ţi-am fost!

Te-aştept... şi umblu ca nătâng,
Şi degetele mi le frâng,
Şi iar te caut şi iar plâng,
Şi prin odăi cotrobăesc...
Deschid dulapul tău cu rochii,
Şi-atuncea jalnic închid ochii
Să m'amăgesc!

Te-aştept... nici nu mai ştiu de când..
Trecut'au nopţi pustii la rând,
Şi 'ncet-încet, tot aşteptând,
A înflorit muşcata 'n glastre,
Şi iar s'a stins, c'asa i-e soarta,
Şi nimeni n'a bătut în poarta
Căsuţei noastre!

Şi chiar de-ar fi acum să vii,
Acum sunt anii prea târzii,
Şi sufletele prea pustii,
Şi lucrurile împrejur
De urma ta azi s'au desprins,
Şi dragostea încet s'a stins
Sub abajur!

V. STOICOVICI

Asupra descoperirei manuscriselor lui Titus Livius

O chestiune care se repetă

Am relatat, la vreme, pretinsa descoperire a manuscriselor lui Titus Livius. Incertitudinea şi conjecturile continuă să învăluiască de mister această faimoasă chestiune culturală a zilei.

Profesorul di Martino continuă să fie invizibil pentru toată lumea şi guvernul italian s'a văzut obligat să dea ordine punctelor de frontieră, să vegheze ca valorosul manuscris să nu iasă din ţară.

Un profesor german, doctorul Max Funke, scrie în „Leipziger Tageblatt", că a văzut pe di Martino şi deţine dela el date precise asupra autenticităţei şi împrejurărilor găsirei manuscrisului.

Opera lui Titus Livius, după declaraţia acestuia, a fost copiată în momentul primei invaziuni ale Arabilor în Sicilia.

Manuscrisele au fost atunci puse la adăpost de către călugări, în mânăstirea San Pietro di Castello, fondată de episcopul Atanasie I-iul în insula San Salvator.

Mai târziu Carol de Anjou, transformă insula, cu mânăstirea care cuprindea 8 biserici, în fortăreaţă, şi călugării ascunseră atunci preţiosul manuscris în boltile mânăstirei.

Azi San Salvator, devenit Castell dell'Oro, e transformat în închisoare militară. Aci veni di Martino, ca oaspete al unui colonel comandant al închisoarei, şi vizită frescă greco-romană care orna zidul, cripta vechei mânăstiri cu coloanele sculptate şi bolţile fundaţiilor bisericelor. Intr'o nişe, scobită într'un zid, profesorul găsi faimosul manuscris, şi, afirmă el, documentul îi aparţine lui, nu statului; căci nu l-a găsit în vreo sală a fortăreţei, ci în fundaţiunile unei mânăstiri părăsite.

Aceasta e ultima versiune asupra importantei descoperiri. Cum se vede relaţiunile sunt departe de a răspândi încertitudinea din jurul afacerii.

Dar povestea acestor manuscrise nu e nouă, ba datează încă de multă vreme. Nici un autor latin n'a dat loc la atâtea legende ca Titus Livius.

Pe la 1600 un călător Pietro della Valle afirma, că a văzut, în biblioteca dela Constantinopol, o traducere arabă a acestei Istorii romane. La aceiaş epocă Chapelain povestea că un prieten al său avea un fel de tamburin făcut dintr'un pergament, pe care se putea citi pasagii inedite din Titus Livius.

La 1732 un profesor dela Universitatea din Strasburg, Schaepflin, prezenta Academiei de inscripţii un fragment în cartea 16-a, asupra primelor războaie punice, fragment descoperit în biblioteca Abaţiei Salmanweyter, de către eruditul german Mathias Klockins.

Latinistul Schoepflin recunoscuse pe autor după stil, însă Academia de inscripţii a ajuns la concluzia că fragmentul era o traducere a unui pasagiu din Polyb în care se imita stilul lui Titus Livius.

Era, ce e drept, o predilecţie a vechilor erudiţii să se amuze a imita pe Horaţiu, Virgil, Seneca ori Cicero.

In orice caz, descoperirea lui Schoepflin a făcut atunci tot atâta vâlvă, ca şi a lui di Martino, azi.

Chestiunea nu este deci, nici atât de sigură, şi nici atât de nouă, cum ar părea.